

פרשת חיי שרה, תולדות - על גמלים וחמורים

(תחת דף המקורות נמצא תמלול של השיעור)

א. בראשית פרק כד

(לא) וַיֹּאמֶר בּוֹא בְרִיךְ יְלֶגְקָ לְמָה תַעֲמֹד בְּחוּץ וְאֶנְכִי פְנִיתִי הַבַּיִת וּמְקוֹם לְגַמְלִים:
(לב) וַיָּבֵא הָאִישׁ הַבְּיָתָה וַיִּפְתַּח הַגְּמְלִים וַיִּתֵּן תְּבֵן וּמִסְפּוֹאֵל לְגַמְלִים וּמַיִם לְרִחֹץ רַגְלָיו וּרְגְלֵי הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר אִתּוֹ:

ב. בראשית רבה (וילנא) פרשה ס

ח [כד, לב] ויבא האיש הביתה וגו' התיר זמומיהם, ר' הונא ור' ירמיה שאל לר' חייא בר רבה לא היו גמליו של אברהם אבינו דומים לחמורו של ר' פנחס בן יאיר, חמרתיה דר' פנחס בן יאיר נסבוה לסטאי עבדת גבון תלתא יומין ולא טעמת כלום, אמרין סופה מייתה ותסרי מערתא עלינו, נמסרה לרבונה, שלחוה ועלת בביתא דמרה, כיון דעלתה נהקת וחכים קלה אמר פתחו לאותה העניה ויהבו לה דתיכול, דאית לה תלתא יומין דלא טעמה מידי, יהבין לה שעורין לא טעמתון אמרין ליה רבי יהבין לה שעורין ולא טעמתון, א"ל תקנתיהו אמרון ליה אין, אפיקתון דמאי אמרו לא כן אלפין רבי הלוקח זרע לבהמה וקמח לעורות ושמן לנר ושמן לסוך בו את הכלים פטורין מן הדמאי, א"ל מאי נעביד לה והיא מחמרה על גרמה,

ר' ירמיה שלח לרבי זעירא חד קרטיל דתאינין, רבי ירמיה אמר אפשר רבי זעירא אכילהו דלא מתקנן, רבי זעירא אמר אפשר לרבי ירמיה דלא משלח להוון מתקנן, בין דין לדין איתאכלון תאנים בטיבלייהו, למחר קם ר' ירמיה עם רבי זעירא אמר ליה תקנת אילין תאנייא אמר ליה לא אמר רבי אבא בר ימינא לרבי זעירא אין הוון קדמאין מלאכין אנן בני נש, ואין הוון בני נשי אנן חמרין ולית אנן כחמרתיה דר' פנחס בן יאיר, חמרתיה דר' פנחס בן יאיר יהבון לה שערי דטיבלא לא אכלת יתהוון ואנן אכלין תאנייא דטיבלין, ויתן תבן ומספוא לגמלים,

א"ר אחא יפה שיחתן של עבדי בתי אבות מתורתן של בנים, פרשתו של אליעזר שנים וג' דפים הוא אומרה ושונה, ושרץ מגופי תורה ואין דמו מטמא כבשרו אלא מריבוי המקרא, רשב"י אומר טמא הטמא ר"א בן יוסי אומר זה וזה, ומים לרחוץ רגליו ורגלי האנשים אשר אתו, א"ר אחא יפה רחיצת רגלי עבדי בתי אבות מתורתן של בנים שאפילו רחיצת רגלים צריך לכתוב, והשרץ מגופי תורה ואין דמו מטמא כבשרו אלא מריבוי המקרא, רשב"י אומר טמא הטמא ר"א בר"י אמר זה וזה.

ג. בראשית פרק כה

(ז) וְאֵלֶּה יְמֵי שְׁנֵי-חַיֵּי אַבְרָהָם אֲשֶׁר-חַי מֵאֵת שְׁנָה וְשִׁבְעִים שָׁנָה וְחִמֵּשׁ שָׁנָיִם:
(ח) וַיָּגֹעַ וַיִּמָּת אַבְרָהָם בְּשִׁיבָה טוֹבָה זָקֵן וְשִׁבְעַ וַיֵּאֶסֶף אֶל-עַמּוּי:
(ט) וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ יִצְחָק וַיִּשְׁמַעֵאל בְּנָיו אֶל-מַעֲרַת הַמַּכְפֵּלָה אֶל-שַׁדָּה עֶפְרָן בֶּן-צֹחַר הַחִתִּי אֲשֶׁר-עַל-פְּנֵי מִמְרָא:

רש"י בראשית פרק כה פסוק ט

(ט) יצחק וישמעאל - מכאן שעשה ישמעאל תשובה והוליך את יצחק לפניו, והיא שיבה טובה שנאמר באברהם:

ד. משך חכמה בראשית פרק טו

(טו) תקבר בשיבה טובה. "שיעשה תשובה ישמעאל בימיו". הנה מעשה אבות סימן לבנים, הוא רמז שבני ישמעאל באחרית הימים יתקרבו להאמת ויאמינו בה' אחד [רמב"ן פרשת בראשית], ויבדלו מן העובדי כוכבים, כמו שכתב רבינו [בתשובה]. וזה שביקש יצחק על עשו יוחן רשע, הוא שגם הוא יתרחק מעבודה זרה באחרית הימים, והיתה התשובה "בארץ נכחות (יעול)", לכן "בל יראה גאות ה'" (ישעיהו כו, י), ויהיה עובד עבודה זרה עד "ביום ההוא יהי' ה' אחד (ושמו אחד)" (זכריה יד, ט).

ה. בראשית פרק טו

(יב) וַיְהִי הַשְּׁמֶשׁ לְבוֹא וַתְּרַדְמָה נְפֹלָה עַל-אַבְרָם וְהִנֵּה אֵימָה חֲשֵׁכָה גְדֹלָה נֹפֶלֶת עָלָיו:
(יג) וַיֹּאמֶר לְאַבְרָם יְדַע תְּדַע כִּי-גֵרָה יִהְיֶה זֶרְעֲךָ בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם וְעַבְדוּם וְעַנּוּ אֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה:
(יד) וְגַם אֶת-הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ דָן אֶנְכִי וְאַחֲרֵי-כֵן יֵצְאוּ בְּרַכְשׁ גָּדוֹל:
(טו) וְאַתָּה תָּבוֹא אֶל-אַבְתָּיִךְ בְּשָׁלוֹם תִּקְבְּרַ בְּשִׁיבָה טוֹבָה:

רש"י בראשית פרק טו פסוק טו

(טו) ואתה תבוא - ולא תראה כל אלה:
אל אבותיך - אביו עובד עבודה זרה והוא מבשרו שיבא אליו, אלא למדך שעשה תרח תשובה:
תקבר בשיבה טובה - בשרו שיעשה ישמעאל תשובה בימיו ולא יצא עשו לתרבות רעה בימיו, ולפיכך מת חמש שנים קודם זמנו ובו ביום מרד עשו:

ו. בראשית פרק כו

(יח) וַיֵּשֶׁב יִצְחָק וַיַּחְפְּרוּ אֶת-בְּאֵרֵת הַמַּיִם אֲשֶׁר חָפְרוּ בְיַמֵּי אַבְרָהָם אֲבִיו וַיִּסְתְּמוּם פְּלִשְׁתִּים אַחֲרַי מֵוֹת אַבְרָהָם וַיִּקְרָא לָהֶן שְׁמוֹת כְּשֵׁמֹת אֲשֶׁר-קָרָא לָהֶן אֲבִיו:
(יט) וַיַּחְפְּרוּ עַבְדֵי-יִצְחָק בְּגִחְל וַיִּמְצְאוּ-שֵׁם בְּאֵר מַיִם חַיִּים:
(כ) וַיְרִיבוּ רַעֲי גֵרָר עִם-רַעֲי יִצְחָק לֵאמֹר לָנוּ הַמַּיִם וַיִּקְרָא שֵׁם-הַבְּאֵר עֵשֶׂק כִּי הִתְעַשְׂקוּ עִמּוֹ:
(כא) וַיַּחְפְּרוּ בְּאֵר אַחֲרֵת וַיְרִיבוּ גַם-עָלֶיהָ וַיִּקְרָא שְׁמָהּ שִׁטְנָה:
(כב) וַיַּעֲתֵק מִשֵּׁם וַיַּחְפֹּר בְּאֵר אַחֲרֵת וְלֹא רָבוּ עָלֶיהָ וַיִּקְרָא שְׁמָהּ רְחֹבוֹת וַיֹּאמֶר כִּי-עָלְתָה הִרְחִיב יְקֻקֵּק לָנוּ וּפְרִינוּ בְּאֶרֶץ:

ז. רמב"ן בראשית פרק כו

(כ) ויקרא שם הבאר עשק - יספר הכתוב ויארץ בענין הבארות, ואין בפשוטי הספור תועלת ולא כבוד גדול ליצחק, והוא ואביו עשו אותם בשוה, אבל יש בדבר ענין נסתר בתוכו, כי בא להודיע דבר עתיד. כי "באר מים חיים" ירמוז לבית אלהים אשר יעשו בניו של יצחק, ולכן הזכיר באר מים חיים, כמו שאמר (ירמיה יז ג) מקור מים חיים את ה'. וקרא הראשון עשק, ירמוז לבית הראשון אשר התעשקו עמנו ועשו אותנו כמה מחלוקות וכמה מלחמות עד שהחריבוהו. והשני קרא שמה שטנה, שם קשה מן הראשון, והוא הבית השני שקרא אותו כשמו שכתוב בו (עזרא ד ו) ובמלכות אחשורוש בתחילת מלכותו כתבו שטנה על יושבי יהודה וירושלם, וכל ימיו היו לנו לשטנה עד שהחריבוהו וגלו ממנו גלות רעה. והשלישי קרא רחובות, הוא הבית העתיד שיבנה במהרה בימינו והוא יעשה בלא ריב ומצה, והאל ירחיב את גבולנו, כמו שנאמר (דברים יט ח) ואם ירחיב ה' אלהיך את גבולך כאשר דבר וגו' שהוא לעתיד. וכתב בבית השלישי (יחזקאל מא ז) ורחבה ונסבה למעלה למעלה, ופרינו בארץ, שכל העמים יעבדוהו שכם אחד:

ח. העמק דבר בראשית פרק יג פסוק יז

וכבר אמרו חז"ל מעשה אבות סימן לבנים, דהאבות המה שורש להאומה הישראלית, וכל מה שיש בפירות האילן ישנו בשורש מעין זה, אלא שאינו מתגלה יפה אלא בפרי האילן, כך כל מה שאירע לאבות בדרך הלכך מתגלה זה הענין יפה בבניהם אחריהם

ט. ר' צדוק הכהן מלובלין - צדקת הצדיק אות קס

האדם נפשו כוללת מכל נפשות משרתיו והנכנעים תחתיו ולכן אמרו מושל מקשיב על דבר שקר וגו' (משלי כ"ט י"ב) ואמרו בחולין (ד' ב) הא על דבר אמת וכו'. ומכל מקום היה עובדיה גם כן ממשמשי אחאב לפי שאמרו (סנהדרין ק"ב ב) אחאב ותרו בממונו היה ולכך עובדיה על הבית שבזה היה כשרונו. ומצד הטוב שבו בוותרנות היה עובדיה. וכן כל אחד שמורכב מ טוב ורע כן משרתיו והטוב הוא ממונה על הטוב שבו וכן להיפך. וכן כל החפצים ואין צריך לומר המאכלים של האדם הוא מהתפשטות כח נפשו וחיותו בהם ומזה הוא חיותם כידוע. וממקום שהוא טוב כך כל כליו המתפשטים מאותו כח וכן המאכלים שמאותו כח יש בהם קדושה גדולה:

י. בראשית פרק יג

(יד) וַיִּקְוֶק אֶמֶר אֶל-אַבְרָם אַחֲרֵי הַפְּרֹד־לוֹט מַעֲמוֹ שָׂא נָא עֵינֶיךָ וּרְאֵה מִן-הַמְּקוֹם אֲשֶׁר-אַתָּה שָׂם צַפְנָה וּבְגָבָה וַקְדָּמָה וַיִּמָּה:
(טו) כִּי אֶת-כָּל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר-אַתָּה רָאָה לָךְ אֶתְנַנָּה וְלִזְרַעַךָ עַד-עוֹלָם:
(טז) וְשִׁמְתִי אֶת-זַרְעֶךָ כְּעַפְרָא הָאָרֶץ אֲשֶׁר אִם-יִוָּקֵל אִישׁ לְמִנּוֹת אֶת-עַפְרָא גַם-זַרְעֶךָ יִמָּנָה:
(יז) קוֹם הִתְהַלֵּךְ בְּאֶרֶץ לְאֶרְכָה וּלְרַחֲבָה כִּי לָךְ אֶתְנַנָּה:

העמק דבר בראשית פרק יג

(טז)...אלא הפי' המשל גם זרעך ימנה ממש כמו עפר הארץ, והיינו ביומא דדינא ר"ל יהא כעפר הנדבק לגושים גדולים ביומא דמטרא, וידוע מאמר חז"ל בתענית דף ח' קשה יומא דמיטרא כיומא דדינא, וה"נ המשל להיפך דיומא דדינא הוא כיומא דמטרא, שאז נדבקים עפר הארץ ויכולים להמנות עד שמתייבש ושוב אי אפשר להמנות, כך יהיה יומא דדינא אשר גם זרעך ימנה, ואח"כ ישובו לרבויו עד שלא יספר מרוב. והודיע הקדוש ברוך הוא זה לאברהם אבינו בהפרדו מלוט אחרי התחבר עמו, כי בהתחבר זרעו לאוה"ע יותר מן הצורך יגיעו לאותו עונש גם זרעך ימנה, כמו שנענש אברהם ונסתלקה השכינה ממנו עד הפרד לוט מעמו(א):

(יז) קום התהלך בארץ וגו'. אמר לו שנית מתנת הארץ, היינו אחר שיענשו גם זרעך ימנה, ויהיו גולים ונתמעטים, ישובו לארץ ישראל וישבו בה, אבל לא באותו אופן שישבו בראשונה בימי יהושע שאז נתקיים כי כל הארץ אשר אתה רואה, שישראל לא בנו בתים, ומצאו הכל לפניהם, אבל בגאולה השניה והשלישית נידרש אברהם אבינו להתהלך בארץ, וכן יהיה בשוב הקדוש ברוך הוא את ישראל לאה"ק יהיו מוכרחים לבנות בתים ולעשות הישוב בעצמם. אמנם אמר ה' התהלך בארץ. ולא אמר לך בארץ, אלא משום שהיה הליכת אברהם בכל הארץ לא בדרך הטבע אלא בכח אלקי, כך יהיה ישוב הארץ ע"י ישראל אבל בעזר אלקי, כמו שהיה בימי עזרא שבנו בעצמם הבתים, וככה יהיה בגאולה העתידה ב"ב. מעתה מבואר יפה הברייתא בספרי שאין זה גוזמא כלל, וכן יבואר המשל להלן כ"ב י"ז שלא נמשל בזה

הרב בגנו – שיעור פרשת שבוע, פרשת תולדות. כ"ו חשון תשע"ח

על הרבוי כוכבי השמים, אלא על ענין אחר שהוא בלי גוזמא. ובדברינו יובן למאי סיפרה תורה עסק אברהם אבינו עם לוט, אלא כדברינו דכל זה הוא לימוד וידיעה לדורות, וכבר אמרו חז"ל מעשה אבות סימן לבנים, דהאבות המה שורש להאומה הישראלית, וכל מה שיש בפירות האילן ישנו בשורש מעין זה, אלא שאינו מתגלה יפה אלא בפרי האילן, כך כל מה שאירע לאבות בדרך הלזכר מתגלה זה הענין יפה בבניהם אחריהם, ומש"ה סיפרה התורה מה שאירע לאברהם אבינו עם לוט:

'מעשה אבות סימן לבנים' – התפשטות מעשיו וקורותיו של אברהם כסימן לבניו.

אני רוצה דווקא להתחיל במדרש בפרשת חיי שרה ואנחנו נתקדם במהלך השיעור גם לפרשה שלנו. פרשת תולדות סוגיה שהיא יחסית מוכרת אבל בכל אופן אני רוצה להדגיש בה איזושהי נקודה. בפרק כ"ד, פסוקים ל"א-ל"ב, אותו רגע שבו אליעזר עבד אברהם מגיע לבית של לבן, בתואל, אומרת שם התורה "ויאמר בוא ברוך ה'" – לבן אומר לו בוא ברוך ה', "למה תעמד בחוץ ואנכי פניתי הבית ומקום לגמלים: ויבא האיש הביתה ויפתח הגמלים ויתן תבן ומספוא לגמלים ומים לרחץ רגליו ורגלי האנשים אשר אתו". אז מה שאליעזר עושה, הוא מגיע הביתה, הוא מפתח את הגמלים - מפתח את הגמלים הכוונה היא שהוא הוריד מעליהם את הרסן, את הזמם שלא יאכלו מן הגזל, ואז הוא נותן תבן ומספוא לגמלים ומים לרחוץ רגליו ורגלי האנשים אשר איתו.

אומר המדרש: 'ויבא האיש הביתה התיר זמומיהם. ר' הונא ור' ירמיה שאל לר' חייא בר רבה לא היו גמליו של אברהם אבינו דומים לחמורו של ר' פנחס בן יאיר? זו השאלה. וכי הגמלים של אברהם אבינו לא היו דומים לחמור של ר' פנחס בן יאיר? מה הכוונה? 'חמרתיה דר' פנחס בן יאיר נסבחה לסטאי' – זו הייתה כנראה אתון, גנבו אותה לסטים – 'עבדת גבון תלתא יומין ולא טעמת כלום' - היא הייתה אצלם שלושה ימים ולא אכלה כלום. 'אמרין' - אז אותם לסטים אמרו 'סופה מייתה ותסרי מערתא עלינו'. כן, המערה תסריח, ריח של פגר, ריח של נבלה. 'נמסרה לריבונה' – נחזיר אותה לאדון שלה ר' פנחס בן יאיר. בקיצור, האתון הזו עושה להם שביתת רעב, הם מבינים שלהפיק ממנה תועלת הם לא יצליחו אז הם אומרים טוב, נחזיר אותה לבעלים. 'שלחוה ועלת בביתא דמרא' - שילחו אותה והיא הלכה לבית של ר' פנחס בן יאיר. 'כיוון דעלתה נהקת' נאקה, נערה, 'זוכים קלא' – ר' פנחס בן יאיר זיהה את הקול שלה. 'אמר פתחו לאותה ענייה ויהבו לה דתיכול'. תפתחו לה את השער שתיכנס ותנו לה לאכול, 'דאית לה תלתא יומין דלא טעמה מידי' - כבר שלושה ימים היא לא טעמה שום דבר. 'יהבין לה שעורין' – נתנו לה שעורים כדי לאכול, 'לא טעמתון'. גם את זה היא לא טועמת, והיא בצום. 'אמרין ליה רבי יהבין לה שעורין ולא טעמתון, אמר להון תיקנתנהו? תיקנתם? הפרשתם תרומות ומעשרות? 'אמרו ליה אין'. כן. 'אפיקתון דמאי? גם את החלק של הדמאי? לא רק מה שהוא ודאי תבל, אלא גם את החלק שהוא דמאי, תבואה שבאה מעם הארץ, מספק מחמירים ומעשרים. אמרו 'לא כן אלפין רבי', לא כך לימדתנו רבינו, 'הלוקח זרע לבהמה וקמח לעורות ושמן לנר ושמן לסוד בו את הכלים פטור מן הדמאי, הרי זה רק לאכילת בהמה. 'אמר להו מאי נעביד לה והיא מחמירה על גמרה'. חמור שמחמיר. כך הוא אמר להם.

השאלה הגדולה היא מה הקושיה של המדרש. אתם מבינים מה השאלה פה? האתון של ר' פנחס בן יאיר לא הייתה מוכנה לאכול אצל הלסטים שלושה ימים ואחרי זה גם דמאי לא הייתה מוכנה לאכול, איך זה שהגמלים היו צריכים רסן? 'ויפתח הגמלים' - וכי יכול להיות שהגמלים של אברהם

הרב בגנו – שיעור פרשת שבוע, פרשת תולדות. כ"ו חשוון תשע"ח

אבינו היו פחות מחמירים מהחמור של ר' פנחס בן יאיר? איך יכול להיות? זה משהו שאני כבר לא מצליח להבין – מילא לשאול אם אברהם אבינו היה פחות ירא שמים מר' פנחס בן יאיר, אבל יש איזו סקאלה של יראת שמים אצל חמורים וגמלים, מי יותר ירא שמים ממי? שאלה מוזרה, מאוד לא ברור.

המדרש ממשיך הלאה ואומר 'ר' ירמיה שלח לר' זעירא חד קלטיר דתאנים' – ר' ירמיה שלח לר' זעירא איזו סלסילה של תאנים. 'ר' ירמיה אמר אפשר ר' זעירא אכילהון דלא מתקנן? ר' ירמיה ששלח אמר לא יתכן שר' זעירא יאכל בלי להפריש תרומות ומעשרות, אז אני יכול לסמוך עליו שהוא יפריש. 'ר' זעירא אמר אפשר לר' ירמיה דלא משלח להון מתקנן? וכי יכול להיות שר' ירמיה ישלח לי משהו שהוא לא מתוקן? 'בין דין לדין אתאכלו תאנים בטבליהו'. זה סמך על זה וזה סמך על זה ותכליס לא הפרישו ואכלו טבל. 'למחר קם ר' ירמיה עם ר' זעירא אמר ליה תיקנתא תאניה? אמר ליה לא, לא, לא תיקנתא. 'אמר רבי אבא בר ימינא לר' זעירא אי הוון הוון קדמאין מלאכים אנן בני אנשי, אם ראשונים היו מלאכים אנחנו בני אדם לעומתם, 'ואם הוון בני אנשי אנן חמורים', אז אנחנו חמורים, 'ולית אנן כחמריה דר' פנחס בן יאיר' – חמורים יותר גרועים מחמורו של ר' פנחס בן יאיר. 'חמרתיה דר' פנחס בן יאיר יהוון לה שערי דטבלא לא אכלת יתהון ואנן אכלינן תאניא דטבלין'. אז אנחנו אפילו לא בדרגה של החמור של ר' פנחס בן יאיר. טוב, גם הגמל של אברהם אבינו לא היה בדרגה של החמור של ר' פנחס בן יאיר. צריך להבין את הסיפור הזה, מה המדרש רוצה איזו מן שאלה מוזרה זו.

אני רוצה לשאול פה עוד כמה שאלות. בסוף פרשת חיי שרה התורה מתארת את הפטירה של אברהם אבינו ושם כתוב: "ואלה ימי שני חיי אברהם אשר חי מאת שנה ושבעים שנה וחמש שנים ויגוע וימת אברהם בשיבה טובה זקן ושבע ויאסף אל עמיו: ויקברו אתו יצחק וישמעאל בניו אל מערת המכפלה אל שדה עפרן בן צחר החתי אשר על פני ממרא", ורש"י מביא פה, 'מכאן שעשה ישמעאל תשובה והוליך את יצחק לפניו והיא שיבה טובה שנאמרה באברהם'. זאת אומרת, פסוק ט' מפרש את פסוק ח' – מה שכתוב "ויגוע וימת אברהם בשיבה טובה", במה באה לידי ביטוי השיבה הטובה? בזה ש"ויקברו אתו יצחק וישמעאל בניו" כי ישמעאל עשה תשובה. והאמת היא שהגמרא שואלת על זה - מי אומר לך? אולי התורה פשוט כתבה אותם לפי דרך חכמתם, שיצחק קודם לישמעאל, אומרת הגמרא זה לא יכול להיות מפני שכשיצחק נפטר אז כתוב "ויקברו אותו ועשיו ויעקב בניו". אז אם זה היה לפי דרך החכמה היה צריך להיות יעקב ועשיו. אלא מה? הנקודה היא שבאמת זה הלך לפי סדר הגיל, רק שישמעאל הכיר בגדולתו של יצחק והקדים אותו לפניו, וזאת אותה שיבה טובה שאברהם אבינו זכה לה. אומר המשך חכמה - זה גילוי מאוד גדול – המשך חכמה נמצא בפרשת לך, בברית בין הבתרים ששם הייתה ההבטחה של "תקבר בשיבה טובה" - במקור ד', 'תקבר בשיבה

הרב בגנו – שיעור פרשת שבוע, פרשת תולדות. כ"ו חשוון תשע"ח

טובה שיעשה תשובה ישמעאל בימיו, אומר המשך חכמה 'הנה מעשה אבות סימן לבנים, הוא רמז שבני ישראל באחרית הימים יתקרבו להאמת ויאמינו בה' אחד, ויבדלו מן העובדי כוכבים כמו שכתב רבינו בתשובה. וזה שביקש יצחק על עשיו יוחן רשע, הוא שגם הוא יתרחק מעבודה זרה באחרית הימים, והייתה התשובה "בארץ נכחות", לכן "בל יראה גאות ה'" ויהיה עובד עבודה זרה עד "ביום ההוא יהיה ה' אחד". יש פה גילוי מאוד חשוב לזה שכשם שישמעאל עשה תשובה בסוף ימיו, כך גם בני ישמעאל באחרית הימים יתקרבו לאמת ויאמינו בה' אחד, כלומר בסופו של דבר גם בני ישמעאל יעשו תשובה. 'מעשה אבות סימן לבנים' נאמר גם על ישמעאל? 'אין קורין אבות אלא לשלושה!' אמנם ישמעאל הוא הבן של אברהם אבל הוא לא חלק מהאבות. אז אני אגיד גם 'מעשה אבות סימן לבנים' אם נמרוד בנה את מגדל בבל, מעשה אבות סימן לבנים שבני בניו של נמרוד גם כן יבנו מגדל? 'מעשה אבות סימן לבנים' נאמר באבות – אברהם, יצחק, ויעקב. זה לא נאמר אצל ישמעאל.

השאלה האחרונה שאני רוצה לשאול במסגרת שאלות הפתיחה – ואז נעבור לשאלה נוספת – זה לגבי אותה ברית בין הבתרים שעליה אנחנו מדברים. שם אברהם אבינו קיבל את ההבטחה של "תקבר בשיבה טובה", ותראו עד כמה שההבטחה הזו כל כך מוזרה ולא שייכת בהקשר. במקור ה', בפרק ט"ו "ויהי השמש לבא" - ברית בין הבתרים, "ותרדמה נפלה על אברם והנה אימה חששכה גדלה נפלת עליו: ויאמר לאברהם ידע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום וענו אתם ארבע מאות שנה: וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנכי ואחרי כן יצאו ברכוש גדול: ואתה תבוא אל אבתיך בשלום תקבר בשיבה טובה". אז אתם מבינים את הסיטואציה, אימה, חשכה גדולה, פחד נורא, ובעצם הקב"ה אמר לאברהם אבינו תדע לך, זה מבטא את מה שהולך לקרות בעתיד לבניך, לעם ישראל, "גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה", אבל אחרי זה יצאו ברכוש גדול. טוב, והנה מגיעה ההבטחה – "ואתה תבא אל אבתיך בשלום תקבר בשיבה טובה". אומר רש"י, 'ואתה תבוא ולא תראה כל אלו. 'אל אבתיך' אביו עובד עבודה זרה' – תרח, 'והוא מבשרו שיבוא אליו?' זו בשורה טובה? 'אלא לימדך שעשה תרח תשובה. "תקבר בשיבה טובה", בישרו שיעשה ישמעאל תשובה בימיו, ולא יצא עשיו לתרבות רעה בימיו ולפיכך מת חמש שנים קודם זמנו, ובו ביום מרד עשיו. עכשיו, אני רוצה להבין מה המשמעות של ההבטחה הזו בסיום של ברית בין הבתרים. הקב"ה אומר לאברהם אבינו "ידע תדע כי גר יהיה זרעך", אימה, חשיכה גדולה - זה משהו נורא שעם ישראל עומדים לעבור, "ואחרי כן יצאו ברכוש גדול". ואז אומר הקב"ה לאברהם אבינו, אבל אתה יודע מה? זה לא נוגע אליך. אתה לא תראה את כל זה, אל תדאג, הכל יהיה בסדר. כולם יהיו בסדר. גם עשיו שיתחיל למרוד זה רק אחריך. אתם מבינים את השאלה? בתוך ברית בין הבתרים – מילא, אני יודע, אחרי השידור שבאותיות הקטנות יהיה כתוב, זה לא

הרב בגנו – שיעור פרשת שבוע, פרשת תולדות. כ"ו חשון תשע"ח

לפרוטוקול, אבל תדע – זה לא יהיה בימך. אבל פה הסיום! פה הסיום של הבטחת ברית בין הבתרים כשהקב"ה אומר לאברהם זה לא נוגע אליך? פתאום אברהם נהפך להיות מישהו מאוד פרטי, מאוד אישי, שאומרים לו אל תדאג כל זה זה רק דרוש וקבל שכר. מאוד תמוה, מאוד לא מסתדר.

כדי להבין את כל הסיפור הזה אני רוצה להתעסק בעוד פרשה אחת שגם שייכת לפרשת חיי שרה אבל היא כבר נוגעת גם לפרשה שלנו וזה הסיפור של המפגש בין אליעזר לבין רבקה – סיפור שמופיע באריכות מאוד גדולה, גם הציווי וההליכה והמפגש עצמו, וגם אחרי זה, כשאליעזר מספר את הדברים ללבן ובתואל. הסיפור מאוד ארוך וחז"ל עמדו על זה. רש"י מביא את הדברים – נקרא מהמדרש, תחזרו למקור ב' בקטע האחרון – 'אמר ר' אחא יפה שיחתן של עבדי בתי אבות מתורתן של בניס. פרשתו של אליעזר שניים ושלושה דפים הוא אומרה ושונה' – הוא עוד חוזר על זה, 'ושרץ מגופי תורה ואין דמו מטמא כבשרו אלא מריבוי המקרא'. מה זה 'ריבוי המקרא'? שהדם של השרץ מטמא כמו הבשר של השרץ, ר' שמעון בר יוחאי אומר טמא הטמא, ר' אלעזר בן יוסי אומר זה וזה בקיצור גופי תורה ניתנו ברמיזה והשיחה הזו יש לה כזו אריכות גדולה. טוב, אבל ר' אחא לא מסביר למה, הוא מציין עובדה. אבל מה ההסבר? למה באמת יפה שיחתן של עבדי אבות יותר מתורתם של בניס? אז לפני הרבה שנים בישיבה שמעתי מאחד הר"מים אצלנו הסבר מאוד יפה. מה שבעצם הוא טען זה שיש חשיבות לשיחה יותר מאשר לתורה. השיחה בעצם זה משהו שבא ללמד מידות, בא ללמד דרך ארץ, בא ללמד גמילות חסדים – הרי זה כל הנושא של אותו מפגש בין אליעזר לרבקה. ויש לזה חשיבות, 'דרך ארץ קדמה לתורה'. לכן לדרך ארץ יש חשיבות יותר גדולה והתורה נותנת לזה מקום הרבה יותר נרחב מאשר עוד הלכה כזו או הלכה אחרת. זה יסוד שיכול להיות שכשלעצמו הוא נכון, אני לא חולק על עצם היסוד, אבל נדמה לי שבמקרה שלנו מוכח שזה לא ההסבר. ולמה? תקראו עוד שתי שורות במדרש. 'ומים לרחץ רגליו ורגלי האנשים אשר אתו' - ממשיך המדרש ואומר 'אמר ר' אחא יפה רחיצת רגלי עבדי בתי אבות מתורתם של בניס שאפילו רחיצת רגליים צריך לכתוב והשרץ מגופי תורה ואין דמו מטמא כבשרו אלא מריבוי המקרא'. מה נגיד עכשיו? זו כבר לא שיחה, זו רחיצת רגליים. המהלך של 'דרך ארץ קדמה לתורה' זה יפה, אבל רחיצת רגליים זה לא עניין של דרך ארץ שקדמה לתורה. נדמה לי שלא זו הסיבה. וגם עוד דבר שבעצם אין לנו את ההסבר יש לנו רק ציון עובדה.

אבל לעניות דעתי ההסבר גם כן מונח בתוך דבריו של ר' אחא, וזה מה שר' אחא אומר 'יפה שיחתן של עבדי בתי אבות מתורתן של בניס'. ר' אחא לא אמר יפה שיחתו של אליעזר מתורתן של בניס, ר' אחא אמר 'יפה שיחתן של עבדי בתי אבות מתורתן של בניס'. וכדי להבין את זה, בואו נחזור למשפט הראשון שאותו אומר אליעזר כשהוא מתחיל לפתוח את הנאום שלו – "עבד אברהם אנכי". עבד

הרב בגנו – שיעור פרשת שבוע, פרשת תולדות. כ"ו חשוון תשע"ח

אברהם אנכי, ובביטוי הזה משתמש ר' אחא כשהוא אומר 'עבדי בתי אבות', עבד אברהם - וזה מה שהפך את השיחה של אליעזר לשיחה שהיא יותר חשובה מתורתם של בנים. מה הפשט?

רמב"ן מאוד מפורסם, מאוד מוכר על הפרשה שלנו, מקור ו' – התורה מספרת על שלוש בארות שיצחק אבינו חופר. "וישב יצחק ויחפר את בארות המים אשר חפרו בימי אברהם אביו ויסתמום פלשתים אחרי מות אברהם ויקרא להן שמות כשמת אשר קרא להן אביו: ויחפרו עבדי יצחק בנחל וימצאו שם באר מים חיים: ויריבו רעי גרר עם רעי יצחק לאמר לנו המים ויקרא שם הבאר עשק כי התעשקו עמו: ויחפרו באר אחרת ויריבו גם עליה ויקרא שמה שטנה: ויעתק משם ויחפר באר אחרת ולא רבו עליה ויקרא שמה רחבות ויאמר כי עתה הרחיב ה' לנו ופרינו בארץ".

אומר הרמב"ן 'ויקרא שם הבאר עשק, יספר הכתוב ויאריך בעניין הבארות ואין בפשוטי הסיפור תועלת ולא כבוד גדול ליצחק', מה העניין פה? 'והוא ואביו עשו אותן בשווה'. אז בשביל מה התורה מציינת את זה? אומר הרמב"ן 'אבל יש בדבר עניין נסתר בתוכו כי בא להודיע דבר עתיד. כי באר מים חיים ירמוז לבית אלוקים אשר יעשו בניו של יצחק, ולכן הזכיר באר מים חיים, כמו שאמר "מקור מים חיים את ה'". וקרא הראשון עשק ירמוז לבית הראשון אשר התעסקו עימנו ועשו אותנו כמה מחלוקות וכמה מלחמות עד שהחריבוהו. והשני קרא שטנה, שם קשה מן הראשון, והוא הבית השני, שקרא אותו כשמו שכתוב בו', בספר עזרא, 'ובמלכות אחשורוש בתחילת מלכותו כתבו שטנה על יושבי יהודה וירושלים וכל ימיו היו לנו לשטנה עד שהחריבוהו וגלו הימנו גלות רעה. והשלישי קרא רחובות הוא הבית העתיד שיבנה במהרה בימינו והוא יעשה בלא ריב ומצה והא-ל ירחיב את גבולנו כמו שנאמר "ואם ירחיב ה' אלקיך את גבולך כאשר דיבר", שהוא לעתיד, וכתוב בבית השלישי "ורחבה ונסבה למעלה למעלה" ופרינו בארץ, שכל העמים יעבדו שכם אחד. אז שלושת הבארות האלו בעצם מגלים לנו את מה שהולך להיות בעתיד - שלושה בתי מקדש - עסק, שטנה, ורחובות. הכלל הזה, הכלל של 'מעשה אבות סימן לבנים' זה כלל שכמו שאמרנו, חז"ל מביאים אותו והכלל הזה נאמר דווקא על האבות, על אברהם יצחק ויעקב, והשאלה היא מה עומד מאחורי הכלל הזה? למה באמת? למה ברגע שיצחק אבינו חופר באר זה סימן לזה שאחרי כמה אלפי שנים יבנה בית המקדש? ואם אני חופר באר למה זה לא סימן שאחרי כמה אלפי שנים יבנו עוד איזשהו בית מקדש? למה דווקא אצל האבות?

התשובה לזה - אני חושב שאמרנו כבר את הדברים כמה פעמים - הנצי"ב כותב את הדברים האלו במפורש, תסתכלו במקור ח'; 'כבר אמרו חז"ל מעשה אבות סימן לבנים, דהאבות המה שורש להאומה הישראלית. וכל מה שיש בפירות האילן ישנו בשורש מעין זה אלא שאינו מתגלה יפה אלא בפרי האילן. כך כל מה שאירע לאבות בדרך הילוכם מתגלה זה העניין יפה בבניהם אחריהם'. כלומר, הפירוש הוא כזה - כל אחד מאיתנו יודע, כשאתה רוצה לנטוע איזשהו עץ, אתה לוקח גרעין

הרב בגנו – שיעור פרשת שבוע, פרשת תולדות. כ"ו חשוון תשע"ח

קטן. ואת הגרעין הקטן הזה אתה נוטע באדמה, ומתוך הגרעין הזה מתפתח הכל - כל מה שיצמח מאות שנים אחר כך, אבל כל זה נמצא כבר בפוטנציאל בתוך הגרעין. האבות נקראו 'אבות' – כמו שאומרת הגמרא בתחילת בבא קמא, 'אבות מכלל דאיכא תולדות' – ביחס שבין אב לבין תולדה, כלומר, הם הגרעין ואנחנו הפירות. אנחנו הענפים והפירות. ולכן כל תזוזה הכי קטנה בגרעין יש לה השלכות והשפעות על מה שיהיה אחרי זה לדורי דורות בפירות. כל תזוזה, כל מעשה שנתפס לכאורה כמעשה פרטי של אברהם או של יצחק או של יעקב, הוא בעצם משהו שמראה לך על הדי אן איי של הגרעין הזה. וממילא יש לזה השפעה, יש לזה ביטוי במה שיקרה אחר כך. אז יצחק חופר באר, נכון, הבאר הזו מראה לך, בדי אן איי של הגרעין הזה שנקרא 'כלל ישראל' יש באר, באר מים חיים. איפה זה מתבטא בפועל? בפירות. כשבית המקדש ייבנה. זה מה שעומד מאחורי העניין.

באים חז"ל ואומרים, אומר ר' אחא, 'יפה שיחתן של עבדי אבות מתורתם של בניס'. מה זה אומר? אליעזר היה יכול בשקט להציג את עצמו עם כרטיס הביקור של עצמו. תחשבו, אליעזר מגיע מיליונר, באמת מיליונר, הרי חז"ל גם אומרים שהיה לו שטר, צ'ק פתוח על כל הנכסים של אברהם. הוא מצד עצמו גם היה אדם מאוד מרגשים, דמשק אליעזר, דולה ומשקה מתורתו של רבו – היה תלמיד חכם עצום. בקיצור, אליעזר היה בקלות יכול להציג את עצמו בשם עצמו. המשפט הראשון שאליעזר אומר, כמו שאמרנו, זה "עבד אברהם אנכי". אליעזר בעצם מבטל את עצמו לאברהם. באים חז"ל ואומרים - ברגע שאתה ביטלת את עצמך לאברהם, ממילא מה שאתה עושה יש לו חשיבות של מה שאברהם עושה. כל השליחות של אליעזר כיוון שהוא העבד של אברהם, יש לה את העוצמה של הגרעין של כלל ישראל. ולכן כל פרט חשוב, כל תזוזה חשובה. כי זה שייך לתורתם של האבות. זה מה שאומר ר' אחא – 'יפה שיחתן של עבדי בתי אבות מתורתם של בניס'. כל זה שייך לשם. אבל אם אליעזר לרגע אחד היה מנתק את עצמו אז גמרנו, אז אין לזה שום חשיבות. הפרשה עצמה מביאה דוגמה כזו - הרי כשאליעזר מספר את הסיפור ללבן ובתואל, אז הוא אומר שהוא אמר לאברהם "אלי לא תבה האשה ללכת אחריי", ושם זה כתוב בכתוב חסר. ורש"י אומר 'אולי' – אלי. הייתה לאליעזר בת והוא רצה לשדך את יצחק אליה. מה אומר לו אברהם? אתה ארור ובני ברוך ואין ארור מידבק בברוך. תראו מה זה. זה אותו אליעזר שלוקח לנו איזה ארבע עמודות בספר התורה – הוא ארור. אז איך מסבירים את הדבר הזה? התשובה לזה היא מאוד מאוד פשוטה. באותו רגע שאליעזר רוצה לקחת לעצמו גמרנו, לא נשאר כלום ממך. אבל ברגע שהוא רואה את עצמו כעבד אברהם, ואתם מבינים שאליעזר גם סיפור להם את זה בתור זה. הנה, רש"י רק רומז את זה, אבל מאוד יכול להיות שבדו שיח ביניהם הוא גם אמר להם את זה. יכול להיות שהוא אמר להם את זה. והוא אמר להם, ואברהם אמר לי לא, מה פתאום, אתה ארור ובני ברוך. ולכן הוא שלח אותי דווקא אליכם כדי את הבת שלכם. בקיצור, באותו רגע שאליעזר מטפיל את עצמו לאברהם אבינו הוא

הרב בגנו – שיעור פרשת שבוע, פרשת תולדות. כ"ו חשון תשע"ח

נהפך להיות עבד אבות. השיחה שלו, רחיצת הרגליים שלו חשובה יותר מתורתם של בניס. כי זה שייך לשורש, לגרעין, וזה שייך לפירות.

אני ממשיך מכאן לברית בין הבתרים. בברית בין הבתרים הקב"ה אומר לאברהם אבינו מה הולך לקרות לעם ישראל בדורות הבאים. ושאלנו "ואתה תבוא אל אבתיך בשלום תקבר בשיבה טובה" - אלך זה לא נוגע. תרח יעשה תשובה, ישמעאל יעשה תשובה, עשיו עדיין לא ימרוד. לך זה לא נוגע. כל כך מוזר. אבל בואו נחזק עוד יותר בכלל הזה של 'מעשה אבות סימן לבנים'. מה שנמצא בשורש, בגרעין, בא לידי גילוי אחרי זה בפירות. האבות הם השורש. אברהם אבינו הוא שורש השורשים - אברהם אבינו הוא זה שמתחיל בכלל את כל מה שנקרא אבות. ולכן, כיוון שכך, אצל אברהם אבינו, כיוון שהוא שורש השורשים אצלו הכל צריך לבוא לידי גילוי. מה זה אומר 'הכל צריך לבוא לידי גילוי'? הכל זה אומר כל מה שהולך לקרות. אתם מבינים? גם הרשע, וגם התיקון, הכל צריך לקרות. מהתחלה התחלה של עם ישראל ועד סוף כל הדורות. הכל צריך לקרות אצל אברהם אבינו. וזה מה שקורה בברית בין הבתרים. אני מסביר - מה כתוב כאן? "ויחי השמש לבוא ותרדמה נפלה על אברם והנה אימה חשכה נפלת עליו: ויאמר לאברם ידע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום וענו אתם ארבע מאות שנה". הנה החושך. ואברהם אבינו חווה את זה ב'אימה חשכה גדולה נופלת עליו' "וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנכי ואחרי כן יצאו ברכוש גדול: ואתה תבוא אל אבתיך בשלום תקבר בשיבה טובה" זה התיקון של אחרית הימים. הרי בסופו של דבר, מה הולך לקרות בסוף בסוף עם ישראל? אחרי כל העינוי במצרים וכל הצרות וכל הדברים, אחרי כל זה, מה הולך לקרות?

אתם מבינים גלות מצרים ויציאת מצרים זה השורש של כל הגלויות וכל הגאולות. אנחנו אומרים את זה כל פעם בליל הסדר. ההבטחה שהקב"ה הבטיח לאברהם אבינו בברית בין הבתרים - 'היא שעמדה לאבותינו ולנו שבכל דור ודור עומדים עלינו לכלותינו והקב"ה מצילנו מידם'. זו ההבטחה, כאן הבסיס. אז כאן בעצם מונח כל מה שהולך לקרות לעם ישראל במשך כל הדורות. עכשיו, אני שואל - הסוף יהיה טוב או לא טוב? הסוף של הכל ודאי שחייב להיות טוב. אז הסוף הטוב הזה צריך להתגלות גם אצל אברהם אבינו. זה מה שאומר לו הקב"ה "ואתה תבוא אל אבתיך בשלום תקבר בשיבה טובה". אם חלילה אברהם אבינו היה נקבר בצורה כזו, או היה מסיים את החיים שלו בצורה כזו שמשחו לא שלם, משחו פגום, אז חלילה וחס. במעשה אבות סימן לבנים זה היה מתבטא באחרית הימים. ולכן פה הסיום - אל תדאג, אצלך הכל יסתדר. לא כי אתה לא נוגע לעניין, הפוך, בגלל שאתה השורש של הכל, אתה הגרעין של הכל, אז אצלך גם יהיה התיקון בסוף. 'בישרו שתרח יחזור בתשובה וישמעאל יחזור בתשובה ועשיו לא ימרוד' הכל הכל יתוקן כי הכל צריך להיות מתוקן באחרית הימים. זו בעצם הנקודה.

הרב בגנו – שיעור פרשת שבוע, פרשת תולדות. כ"ו חשון תשע"ח

עכשיו אני חוזר למה שנאמר פה קודם. המשך חכמה אומר זה שישמעאל חוזר בתשובה זה 'מעשה אבות סימן לבנים' שבניו של ישמעאל יחזרו בתשובה באחרית הימים. ושאלנו ממתי ישמעאל הפך להיות חלק מהאבות? ישמעאל הוא לא חלק מהאבות. אין קורין 'אבות' אלא לשלושה. אז נאמר פה קודם, שבעצם 'מעשה אבות סימן לבנים' על בניו של ישמעאל, זה לא בגלל ישמעאל, זה בגלל אברהם. ופה אנחנו חוזרים לאותו יסוד כמו עם אליעזר. כשם שעבד אברהם, ברגע שהוא משתייך לאברהם אז הוא שייך גם כן ל'מעשה אבות', ככה גם ברגע שישמעאל משתייך לאברהם אז גם הוא שייך למעשה אבות. ואם ההבטחה של שיבה טובה, שישמעאל יחזור בתשובה, היא הבטחה שנאמרה לאברהם אבינו, אז 'מעשה אבות סימן לבנים' מצד אברהם אבינו של ישמעאל יחזור בתשובה. זאת הנקודה. התיקון של אחרית הימים זה 'מעשה אבות סימן לבנים' לאברהם. כי אברהם יקבר בשיבה טובה. אז ה'שיבה הטובה' הזו תבוא לידי ביטוי אחר כך. זה לא שישמעאל הוא 'מעשה אבות סימן לבנים', אלא ה'שיבה טובה' של אברהם היא זו שעושה את זה.

על כל פנים ראינו עבד אברהם מצטרף ל'מעשה אבות'. בניו של ישמעאל מצטרפים ל'מעשה אבות' בגלל אברהם אבינו. והנה אנחנו מגיעים לשלב השלישי שזה הגמל של אברהם. בואו תסתכלו מה שאומר ר' צדוק הכהן מלובלין במקור ט', בצדקת הצדיק את ק"ס. הוא אומר 'האדם נפשו כוללת מכל נפשות משרתיו והנכנעים תחתיו. ולכן אמרו מושל מקשיב על דבר שקר כל משרתיו רשעים. אם המושל כל המשרתים שלו רשעים. מה הכוונה? 'ואמרו בחולין... ומכל מקום היה עובדיה גם כן ממשמשי אחאב' - למרות שאחאב היה מלך עובד עבודה זרה, עובדיה, שעליו הנביא אומר שהוא היה ירא אלוקים מאוד היה עדיין מהמשמשים של אחאב. לפי שאמרו בסנהדרין בדף ק"ב – אחאב ותרן בממונו היה. ולכך עובדיה על הבית שבזה היה כישורנו. ומצד הטוב שבו, בוותרנות, היה עובדיה'. אז כיוון שהייתה לאחאב תכונה טובה, שבכסף שלו הוא היה ותרן, מצד אותה תכונה, הממונה על התחום הכספי, היה אדם שהוא אדם טוב, ירא שמים. וכן כל אחד שמורכב מטוב ורע, כן משרתיו. 'והטוב הוא ממונה על הטוב שבו וכן להיפך'. וכן כל החפצים, ואין צריך לומר המאכלים של האדם. ומהתפשטות כוח נפשו וחיותו בהם, ומזה הוא חיותם כידוע. וממקום שהוא טוב כך כל כליו המתפשטים מאותו כוח וכן המאכלים שמאותו כוח יש בהם קדושה גדולה'. ר' צדוק מאוד מוזר, אבל אם תחשבו על זה בעומק זה מתבקש. הרי באמת כל מה שיש בבריאה, כך חז"ל אומרים, זה כתוב בספרים, בעצם הוא נועד בשביל האדם והאדם הוא זה שמרים, שמרומם את הדברים. המשנה בסוף קידושין 'לא נבראו כל כלי אלא לשמשני ואני לא נבראתי אלא לשמש את קוניי' – בעצם הכל תלוי באדם, והכל מקושר אל האדם, אז ממילא צריך שיהיו איזה יחסי גומלין בין האדם לבין הרכוש שלו. בין אם זה בבני אדם אחרים, בין אם זה בבעלי חיים אחרים, בין אם זה בדומם אחר. אז בא ר' צדוק ואומר, אז אם ככה, אז אם אתה אדם צדיק, אדם ירא שמים, אז גם הרכוש

הרב בגנו – שיעור פרשת שבוע, פרשת תולדות. כ"ו חשון תשע"ח

שלך הוא כזה. יש לזה השפעה, יש לו קדושה. ואם חלילה להיפך אז ההיפך. אז בזמנים של גילוי שכינה היה אפשר לראות את זה בצורה מאוד ברורה אצל אחאב. האתון של ר' פנחס בן יאיר, הייתה אתון כזו שהייתה יראת שמים מפולגת עד כדי כך שהיא לא אכלה אפילו דמאי. מאיפה זה בא? מה, לאתון הזו יש בחירה, היא קיבלה נפש שכלית? ודאי שלא. האתון היא אתון, היא פועלת על פי אינסטינקטים. אבל התשובה לזה היא בגלל מה שכותב פה ר' צדוק, בגלל שהיא האתון של ר' פנחס בן יאיר. והממון שלך, הרכוש שלך מושפע ממי שאתה. אז בגלל הקדושה האדירה של ר' פנחס בן יאיר, לכן גם האתון שלו לא נכשלה אפילו בדמאי.

ופה בעצם מגיעה השאלה של חז"ל – איך יכול להיות שהגמלים של אברהם אבינו היו פחות מהאתון של ר' פנחס בן יאיר. אבל אני אחדד את השאלה עוד יותר – השאלה כאן לא רק הייתה שאלה של השוואה בין מידת הצידיקות של אברהם אבינו למידת הצידיקות של ר' פנחס בן יאיר. שניהם היו צדיקים אדירים. אבל השאלה היא כאן ביחס שבין אבות לבין בנים. אם אבות משפיעים גם על העבדים שלהם, שהשיחה ורחיצת הרגליים של העבדים שלהם תהיה יותר משמעותית מאשר תורתם של בנים, איך יכול להיות שהחמור של הבנים שווה יותר מהגמל של האבות? זה לא יכול להיות.

אני אגיד לכם מה שאומר המרז"ו פה על המדרש. הוא אומר שר' חייא בר אבא לא ענה על השאלה הזו במדרש מכיוון שהסיבה היא מאוד פשוטה. כמה חמורים היו לר' פנחס בן יאיר? אחד. אולי היו לו יותר אבל אם המדרש אומר שהוא זיהה את הקול שלה זאת אומרת שכנראה זו הייתה האתון האישית שלו. אומר המהרז"ו – כל הגמלים שעליהם אנחנו מדברים אלו לא הגמלים האישיים של אברהם אבינו. הגמל הפרטי של אברהם אבינו מה אתה חושב, שהוא צריך רסן? ודאי שהוא לא היה צריך. מדובר על הגמלים שאברהם אבינו שלח יחד עם אליעזר. הם היו צריכים רסן. כך הוא אומר. טוב, אפשר לתרץ עוד כל מיני תירוצים אבל אני לא באתי להסביר את התשובה, מה שמעניין אותי זה להסביר את השאלה.

השאלה היא איך יכול להיות שחמור של בנים יהיה יותר חשוב מגמל של אבות. זאת השאלה. כי אם אתה רואה שאפילו עבד של אבות, אפילו ישמעאל כשהוא שייך אל האבות אתה רואה שזה משפיע וזה מצטרף לימעשה אבות סימן לבנים, אז אם כך אז גם הגמל של האבות צריך להיות כזה. גם הוא שייך אל השורש. הוא הגמל שעליו אברהם אבינו רוכב, חייב להיות שהקדושה שלו יותר גדולה מהקדושה של חמורו של ר' פנחס בן יאיר. זו בעצם הייתה השאלה של המדרש.

אני רוצה רק לסיים בקטע יפה שהוא המקור לדברים של הנצי"ב, משם לקחתי את זה, את הדברים של הנצי"ב במקור ח', וזה הפסוקים בפרשת לך לך במקור י'; "וה אמר אל אברם אחרי הפרד לוט מעמו שא נא עיניך וראה מן המקום אשר אתה שם צפנה ונגבה וקדמה וימה: כי את כל הארץ אשר

הרב בגנו – שיעור פרשת שבוע, פרשת תולדות. כ"ו חשון תשע"ח

אתה ראה לך אתננה ולזרעך עד עולם: ושמתי את זרעך כעפר הארץ אשר אם יוכל איש למנות את עפר הארץ גם זרעך ימנה: קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה כי לך אתננה". בעצם מה שהנצי"ב שואל, בפירוש שלו שם בפסוק י"ז, זה שההבטחה הזו, נתינת הארץ, היא הבטחה שכבר פגשנו אותה פעם קודמת. זו לא פעם ראשונה שהקב"ה מבטיח לאברהם אבינו את הארץ – זה בפרק י"ג. בפרק י"ב פסוק ז', תחילת פרשת לך-לך כתוב; "וירא ה' אל אברם ויאמר לזרעך אתן את הארץ הזאת ויבן שם מזבח לה' הנראה אליו". גם שם יש הבטחה לתת את הארץ, ולא ברור כל כך למה הקב"ה צריך לחזור עוד פעם על ההבטחה. חוץ מזה, עוד דבר, בפסוק ט"ו בפרק י"ג כתוב "כי את כל הארץ אשר אתה ראה לך אתננה ולזרעך עד עולם". בפרק י"ב בהבטחה הראשונה כתוב "לזרעך אתן את הארץ הזאת", לא כתוב 'את כל הארץ'. והבדל נוסף, התוספת הזו של פסוק י"ז "קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה כי לך אתננה" לא קיימת בהבטחה הראשונה.

כל השאלות האלו מביאות את הנצי"ב לומר שבאמת יש כאן שתי הבטחות מכיוון שאנחנו מדברים כאן על שני שלבים שונים במה שנקרא 'מעשה אבות סימן לבנים'. הוא מדבר על מה שהקב"ה אומר לאברהם אבינו "אשר אם יוכל איש לספור את הכוכבים גם זרעך ימנה". 'אלא פירוש המשל גם זרעך ימנה' ממש כמו עפר הארץ, והיינו ביומא דדינא, ביום הדין. 'רצונו לומר יהיה כעפר הנדבק לגושים גדולים ביומא דמיטרא' – כמו שכשהגשם יורד אז העפר נהפך להיות גושים גדולים ואז אתה יכול לספור אותן, אתה יכול למנות אותן. בתור גרגירים נפרדים אתה לא יכול, אבל בתור גושים אתה כן יכול. 'וידוע מאמר חז"ל בתענית בדף ח' 'קשה יומא דמיטרא כיומא דדינא', יום הגשמים קשה כמו יום הדין, 'והכא נמי המשל להיפך – ביומא דדינא הוא כיומא דמיטרא שאז נדבקים עפר הארץ ויכולים להימנות עד שנתייבש ושוב אי אפשר להימנות. כך יהיה יומא דדינא אשר גם זרעך ימנה, ואחר כך ישובו לריבוי עד שלא ייספר מרוב'. כלומר, עם ישראל יעברו תהליך שהם יצטמצמו ואז הם יחזרו ויתרבו. מתי זה יקרה? 'והודיע הקב"ה זה לאברהם אבינו בהיפרדו מלוט אחרי התחבר עימו. כי בהתחבר זרעו לאומות העולם יותר מן הצורך יגיעו לאותו עונש גם זרעך ימנה' כמו שנענש אברהם ונסתלקה השכינה ממנו עד היפרד לוט מעימו'. ועכשיו מגיעה ההבטחה השנייה – 'קום התהלך בארץ, אמר לו שנית מתנת הארץ. היינו אחר שיענשו גם זרעך ימנה' ויהיו גולים ונתמעטים ישובו לארץ ישראל וישבו בה. אבל לא באותו אופן שישבו בראשונה בימי יהושע. שאז נתקיים 'כי כל הארץ אשר אתה ראה', שישראל לא בנו בתים ומצאו הכל לפנייהם. אבל בגאולה השנייה והשלישית נדרש אברהם אבינו להתהלך בארץ. וכן יהיה בשוב הקב"ה את ישראל לארץ הקודש, יהיו מוכרחים לבנות בתים ולעשות היישוב בעצמם'. בהתחלה, כשעם ישראל באו, מה שנקרא 'ביאה ראשונה' בימי יהושע, אז שם קיבלנו במתנה. אבל אחרי זה, כאשר עם ישראל חוזרים בפעם השנייה, בעליית עזרא, אז שם עם ישראל קונים את המקום, כובשים את

הרב בגנו – שיעור פרשת שבוע, פרשת תולדות. כ"ו חשוון תשע"ח

המקום בחזקה, והם בונים. וכך זה עובד. 'אמנם אמר ה' 'התהלך בארץ' ולא אמר 'לך בארץ'. מה זה 'התהלך'? 'אלא משום שהיה הליכת אברהם בכל הארץ לא בדרך הטבע אלא בכוח אלוהי כד היה יישוב הארץ על ידי ישראל, אבל בעזר אלוהי. כמו שהיה בימי עזרא שבנו בעצמם הבתים, וכך יהיה בגאולה העתידה במהרה בימינו. ובדברינו יובן' - אני מדלג שתי שורות – 'למאי סיפרה התורה עסק אברהם אבינו עם לוט, אלא כדברינו דכל זה הוא לימוד וידיעה לדורות, כבר אמרו חז"ל 'מעשה אבות סימן לבנים'.

כלומר, מה שבעצם אומר הנצי"ב, אני מביא את זה פשוט בגלל שזה נוגע מאוד אלינו, נוגע מאוד לימינו – מה שאומר הנצי"ב זה שהעובדה שבהבטחה השנייה הקב"ה אומר לאברהם אבינו "קום התהלך בארץ", מה שלא נאמר קודם, הסיבה לזה היא מכיוון שכמו שאברהם אבינו מתהלך בארץ וכך הוא כובש אותה, כך גם בגאולה השנייה והשלישית. הארץ תיבנה על ידי ההליכה שלנו בארץ. ולא בצורה כזו שהקב"ה יבנה את הארץ ואז על כנפי המשיח הוא יביא את כולנו מחוץ לארץ ואנחנו נבוא למקום מוכן. לא, זה לא כך. זה ייבנה על ידי העשייה שלנו. אבל, 'התהלך בארץ', התהלך בארץ הכוונה היא לא 'לך בארץ', 'התהלך' זה פעיל וסביל ביחד, אתה הולך אבל הקב"ה מוליך אותך. שיתוף של שני הדברים האלו ביחד. כי אתה תבנה, אתה תלך, והקב"ה יוליך אותך – ככה גם 'מעשה אבות סימן לבנים', הבנים שלך גם כן יבנו את הארץ, אבל הבנייה תהיה בקנה מידה שהוא מעבר להיגיון, מעבר למה שבדרך הטבע אפשר לעשות. בנייה שיש לה סיעתא דשמיא אדירה. זה ה'מעשה אבות סימן לבנים'.

ולכן יש שתי הבטחות. הבטחה ראשונה לפני החיבור עם לוט, לפני כל הסיפור שהיה עם לוט. ההבטחה השנייה אחרי הסיפור עם לוט ואחרי ההיפרדות מלוט. כי החיבור ללוט גורם באמת לנפילה, גורם לגלות. זה חורבן בית ראשון, הגלות הראשונה. ואחרי זה חוזרים בחזרה לארץ ובונים את הארץ, וכמו שבנו אותה אז ככה גם בגאולה העתידה אומר הנצי"ב, עם ישראל בונים, אבל בונים עם סיעתא דשמיא אדירה. ואם זה לא מה שאנחנו רואים היום, אז אני כבר לא יודע מה אנחנו רואים היום. זה ה'מעשה אבות סימן לבנים' של אברהם אבינו עם לוט. אז למדנו ש'מעשה אבות סימן לבנים' נאמר לא רק על האבות, גם על עבדי אבות. לא רק על עבדי אבות, גם על הבנים שיצאו החוצה מהאבות. ולא רק עליהם אלא גם על הגמלים שלהם.

שבת שלום.